

PÄÄKIRJOITUS

KUULLUKSI TULEMISEN VAIKEUS

Iris Ruoho

Edustuksellisessa demokratiassa luotetaan tavallisesti niihin, joille on valtakirjan antanut. Yleensä äänestäjä odottaa tulevansa myös kuulluksi. Jos luotto menee, voi valittaa ja vaihtaa edustajaa. Demokraattinen päätöksenteko on ainakin pohjoismaisissa demokratioissa jatkuvaa neuvottelua, on sitten kyse valtionhoidosta tai yliopistojen kehittämisestä. Kabinetitratkaisut sen sijaan toteutuvat harvoin ilman vastahankaa; suomalaisessa yliopistomaailmassa onkin ärähdetty näyttävästi siitä, ettei henkilökunta ole voinut vaikuttaa riittävästi. Erityisesti professorit ja erilaisissa tutkijatehtävissä toimivat ovat olleet äänekkäästi liikkeellä. Yhä useampi kokee, ettei tule kuulluksi. Emmekä me ole yksin. Euroopan Unionin jäsenmaista ainakin Hollannissa tyytymättömyyttä ovat osoittaneet myös opiskelijat.

Helmikuussa 2015 opiskelijat valloittivat Amsterdamin yliopistokampuksen huolenaan korkeakoulu-opetuksen markkinoituminen, ylhäältä alas rakentuva johtamiskulttuuri ja demokratiavaje. Kapinointi ei vielä Suomessa ole yltänyt yliopistojen valtaukseen, mutta vastaanharausta on siis ilmassa. Tiedepoliittiset pohdinnat siitä, mihin alistaminen markkinalogiikalle ja sen ihmiskäsitykselle johtavat, ovat arkipäivää, ja niihin törmää erilaisilla tutkijalistoilla, sosiaalisessa mediassa ja yliopiston käytävillä. Huomionarvoista onkin, että viime vuosien rankat rakenteelliset muutokset strategiajohtamisineen ja vauhdikkaine käänteineen – kun yksi ”uudistus” on takana, toista ajetaan jo sisään – ovat vaikuttaneet paitsi jaksamiseen myös muokanneet meitä itseämme ja intellektuaalista kulttuuriamme. Oikeassa yritysmaailmassa tilanne olisi huolestuttava; jos yrityksen organisaatio ja strategiat jatkuvasti muuttuvat, työntekijöiden motivaatio ei välttämättä tule perässä. On tietysti tehtävä ero niiden välillä, jotka kokevat uhkaa saavutetusta asemastaan, ja niiden, jotka eivät tuossa asemassa ole. Tarkoiton jälkimmäisillä sitä suurta joukkoa yliopistotutkijoita, jotka työskentelevät määräaikaisissa projekteissa tai jotka

opettavat yliopistossa lyhytaikaisissa työsuhteissa. Heille ”demokratiavaje” merkitsee eri asioita kuin professorikunnalle.

Poliittiset suhdanteet, jotka ovat luonteeltaan globaaleja pikemminkin kuin kansallisia, rantautuvat Suomeen eriaikaisesti ja eri tavoin kuin muualla maailmassa; neoliberalistisen arvomaailman vahvistumisesta huolimatta suomalainen yliopistolaitos pystyy vielä tarjoamaan maksuttoman koulutuksen, jolla on merkitystä myös tutkimukselle. Maksuttomuuden säilyminen on koulutuspolitiikan ohella myös tiedepoliittinen kysymys. Samoin on opintotuen säilyttäminen edes nykyisellään. Tutkimuserustainen oppiminen edellyttää opiskelijoilta sitoutumista ja aikaa. Opinto-aikojen rajoittaminen tekee sitä paitsi opettajistakin ”koneen” laskennallisia osia. Kertyneitä opintopisteitä ja tutkintoja ei vielä toistaiseksi seurata opettajakohtaisesti samalla tavalla kuin julkaisutoimintaa. Jos nykymeno jatkuu, tämäkin on todennäköisesti edessä.

Tiedepoliittisessa keskustelussa huoli kohdistuu tieteen vapauteen ja resurssointiin. Ylhäältä ohjaus sopii huonosti tieteenteon ja akateemisuuden ihan-teisiin. Strateginen johtaminen tapahtuu erilaisten materiaalien houkuttimien varassa, eräänlaisena arjen käytännöissä sisäistettäväksi tarkoitettuna mahtina. Yhdestä pisteestä tapahtuvan kontrollin sijasta tarkkailemmekin viime kädessä toinen toisiamme. Michel Foucault’n ajatukset paimenvallasta tulevat vahvasti mieleen.

Tiedepoliittisista linjauksista seuraa, että akateemisen yhteisön kehittäminen jää pakostakin vähemmälle kun on yhä uudelleen neuvoteltava oma suhde ylhäältä tuleviin strategisiin tavoitteisiin. Tieteen demokraattisuus, avoimuus ja ennen kaikkea lahjan logiikka kärsivät, jos toimintaa ohjaa kapeasti vain oma uran edistäminen. Tässä mielessä akateeminen kulttuuri on jo muuttunut. Vuosikymmen sitten työskentelyä tieteellisissä yhdistyksissä, lehdistä ja erilaisissa kotimaisissa yhteistyöverkostoissa vielä arvostettiin. Tiedepoliittikka näkyy myös tiedejulkaisemisessa. Julkaisijat käyvät jatkuvaa neuvoteltua suomalaisen tiedejulkaisemisen perusteista ja siitä, millaiset arvot julkaisupoliittikkaa lopulta ohjaavat, akateemiset vai ansaintalooogiset. Tilanne ei ole helppo, koska juna on liikkeellä, ja raiteen tai suunnan vaihtaminen on kiinni myös poliittisista suhdanteista Euroopassa. Ja tietysti meistä, akateemisen yhteisön jäsenistä. Yhdet ovat jo ryhtyneet julkiseen vastahankaan, toiset etsivät sitkeästi erilaisia kompromisseja, kolmannet on sidottu toteuttajiksi. Viime mainittujen asema on hankalin, koska he eivät asemansa perusteella juurikaan voi valita tehtäviään.

Äänekäskään kapina ei tuota tuloksia, jos ei tule kuulluksi. Kiinan kielessä perinteinen kuuntelua tarkoittava merkki 聽(tīng) linkittyy näkemiseen, ajatteluun ja tuntemiseen. Toisen kuuleminen edellyttää siten korvien lisäksi silmiä, järkeä ja sydäntä. Kuulemisen voikin ajatella olevan lähtökohtaisesti kommunikatiivista, yhteyttä hakevaa. Kuulemista saisivat harjoittaa paitsi

tiedepoliittiset päättäjät myös ne, jotka strategisia ratkaisuja yliopistoissa rakentavat ja soveltavat. Sitä sopii myös kriitikoiden harjoittavan, koska yliopistolaitoksen kehittäminen näyttäytyy omanlaisinaan kysymyksinä kunkin asemasta riippuen. Oireellista nykytilanteelle on kuitenkin se, että monet tiedeyhteisön jäsenet kokevat, etteivät juurikaan tule kuulluksi silloinkaan kun saavat ajoittain tilaisuuden sanoa sanottavansa. Näennäisdemokraattisista kuulemiskäytännöistä kun on pitkä matka kuunteluun ja sen edellyttämään dialogiin.